



Institutional Changes in Economic Geography

Hassan Afrakhteh 

Professor, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran. Email: Afrakhteh@khu.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 23 April 2024

Received in revised form 30

May 2024

Accepted 03 June 2024

Published online 21

September 2024

Keywords:Institutional Changes,
Institutional System,
Human Action,
Institutional hysteresis

Objective: This study seeks to answer how individuals can alter institutions whose rationality and actions are tied to those very institutions.

Methods: In this review article, using the keywords, institutional system, human action, institutional changes, innovation, knowledge creation, institutional environment, institutional changes, institutional hysteresis and searching in domestic and foreign academic sources, articles and books related to the subject were collected and studied. Then, the collected data has been analyzed and concluded in the "narrative review" method, in line with the purpose of the research.

Results: Economic action is not atomistic but relational. Individual preferences, norms, values, ethics, tastes, styles, needs, and objectives emerge from and are co-constituted through the social embedding of economic interaction. Economic actors are not isolated beings who carry out atomistic behavioral scripts; rather, they are embedded in a social environment that constitutes meaning through repeated interaction. Such a concept of relational action has three implications:

- (a) Conceptuality, related to situated practice and reflexive, transformative action,
- (b) Path dependence, which is a matter of institutionalization and imprinting, and
- (c) Contingency, associated with serendipity, historical points of inflection, and purposive action toward institutional change.

Conclusions: The conflict between the formation clause and the rationality of the actions of actors from institutions, and institutional changes by actors, can be through Social action, which is fundamentally reactive and contextual in nature, should be resolved. Social action cannot be understood as the implementation of institutional prescriptions, but is revealed as reflective interaction in specific spatial-temporal contexts. When actors see specific interests and individual benefits associated with potential new institutions, they act to support their development and adoption.

Cite this article: Afrakhteh, H. (2024). Institutional changes in Economic geography. *Space Economy and Rural Development*, 13 (48), 1-14. <http://doi.org/10.61186/serd.13.2.8>



© The Author(s).

Publisher: Kharazmi University

DOI: <http://doi.org/10.61186/serd.13.2.8>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Economic geography, a branch of human geography, focuses on the study of economic activities and the factors that influence them. Human economic behavior is shaped by institutions, which are structures that guide human action. For economic development to occur, institutional changes must be made, and institutions that promote innovation and economic progress must be created. Economic interactions in space are formed by existing institutions, which lead to economic decisions that create a new round of actions. The consequences of these actions, whether positive or negative, affect both new and existing institutions. This study seeks to answer how individuals can alter institutions whose rationality and actions are tied to those very institutions.

Methods

This review article employs the keywords "institutional system," "human action," "institutional changes," "innovation," "knowledge creation," "institutional environment," "institutional hysteresis," and others. Using these terms, articles and books from domestic and international academic sources were collected and analyzed. The "narrative review" method was then used to examine the conditions, factors, mechanisms, and processes behind institutional changes, aligning with the research's objective to understand how such changes occur.

Results

Institutions are constraints created by humans to shape social relations. An organization is a group of individuals united by a common vision to achieve shared goals. The formation and evolution of organizations are deeply influenced by the institutional framework, and in turn, organizations impact the evolution of these frameworks. Comparing institutions to social technologies, it is suggested they are like "a paved road across a swamp," making what was previously difficult or impossible, much easier.

Economic actions are not isolated but relational. Individual preferences, values, ethics, tastes, and needs emerge from the social context of economic interactions. Economic actors are embedded in a social environment that shapes meaning through repeated interactions. This relational view of economic action has three main implications:

- (a) Conceptuality – action is situated and reflexive, shaped by context.
- (b) Path dependence – institutionalization and historical imprinting influence economic behavior.
- (c) Contingency – serendipity, historical turning points, and purposive action drive institutional change.

Social action is not merely the following of institutional scripts but unfolds through reflexive interactions within specific spatial and temporal contexts.

Organizations are driven by competition, which forces them to invest in new skills and knowledge. This investment leads to the identification of new opportunities and choices, which gradually change institutions. When competition is lacking, organizations lose the motivation to invest in knowledge, and institutional change slows.

To answer the research question, "If actors' actions and rationality are shaped by institutions, how can they change an institution that binds them?" the findings suggest that competition is essential for institutional change. Through competition, actors gain the motivation to pursue institutional changes, influenced by a mix of cultural heritage, daily challenges, and external learning. Various factors such as power dynamics, the will of the powerful, cost-benefit analysis, fear of losing political control, trust among actors, path dependence, and institutional innovation also play a role in promoting or inhibiting institutional changes. Among the actors,

the government is especially critical, as it can either foster effective institutions or contribute to institutional dysfunction.

Conclusion

The conflict between the formation of actors' rational actions by institutions and the actors' role in changing these institutions can be resolved through social action, which is inherently reflexive and contextual. Social action is not simply the implementation of institutional scripts but occurs through dynamic, reflexive interactions within specific contexts.

When actors see personal or collective benefits in new potential institutions, they support and act towards their development and adoption.

تغییرات نهادی در جغرافیای اقتصادی

حسن افراخته ✉

استاد، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: afrahkhteh@khu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: هدف مطالعه حاضر، پاسخ به این پرسش بوده که بازیگران چگونه می‌توانند نهادی را تغییر دهند که عقلانیت و اقدام آن بازیگران مقید به همان نهادی است که در پی تغییر آنند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۴	روش پژوهش: در این مقاله در جستجوی تغییرات نهادی در جغرافیای اقتصادی، با استفاده از کلمات کلیدی سیستم نهادی، عمل انسانی، تعبیرات نهادی، ماندگاری نهادی و کنکاش در منابع دانشگاهی داخلی و خارجی، مقالات و کتاب‌های مرتبط با موضوع جمع‌آوری و مطالب مرتبط فیش‌برداری شد. آنگاه، اطلاعات جمع‌آوری شده در راستای هدف تحقیق، به روش "مرور روایتی" تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری شده است.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۱۰	یافته‌ها: عمل اقتصادی ویژگی اتمی ندارد بلکه رابطه‌ای است. اولویت‌های فردی، هنجارها، ارزش‌ها، روحیات، سلیقه‌ها، سبک‌ها، نیازها و اهداف از آنجا پدیدار می‌شود و از طریق تعامل اجتماعی و تعامل اقتصادی با یکدیگر ترکیب می‌شوند. بازیگران اقتصادی، انسان‌های ایزوله‌ای نیستند که نسخه رفتاری اتمی را اجرا می‌کنند، بلکه بازیگران اقتصادی در یک محیط اجتماعی جای دارند که معانی را از طریق تعامل مکرر شکل می‌دهند. چنین مفهومی از عمل رابطه‌ای دارای سه پیامد است:
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۴	الف، متنی بودن، که به عمل واقع شده و عمل بازتاب‌پذیر و عمل تحول‌گرا مرتبط است؛
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱	ب، وابسته به مسیر، که امری نهادینه‌سازی و نقش آفرینی است؛ و
کلیدواژه‌ها:	ج، مشروط بودن، که با سرنوشت، نکات تاریخی انعطاف‌ها و عمل هدفمند به سوی تغییرات نهادی همراه است.
تغییرات نهادی، سیستم نهادی، عمل انسانی، ماندگاری نهادی	نتیجه‌گیری: تناقض بین قید شکل‌گیری و عقلانیت کنش بازیگران از نهادها، و تغییرات نهادی توسط بازیگران، می‌تواند از طریق عمل اجتماعی که به طور اساسی از نظر ماهیت واکنشی و متنی است، حل شود. کنش اجتماعی به عنوان اجرای نسخه‌های نهادی قابل درک نیست، بلکه به صورت تعامل بازتاب‌پذیر، در زمینه‌های مکانی-زمانی خاص آشکار می‌شود. هنگامی که بازیگران منافع خاص و مزایای فردی را با نهادهای بالقوه جدید مرتبط ببینند، در حمایت از توسعه و پذیرش آنها اقدام می‌کنند.

استاد: افراخته، حسن (۱۴۰۳). تغییرات نهادی در جغرافیای اقتصادی. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۳ (۴۸)، ۱-۱۴. <http://doi.org/10.61186/serd.13.2.8>



© نویسندگان

ناشر: دانشگاه خوارزمی

[DOI: 10.61186/serd.13.2.8]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1403.13.48.1.6]

[Downloaded from serd.khu.ac.ir on 2026-05-31]

مقدمه

جغرافیای اقتصادی به عنوان زیرشاخه جغرافیای انسانی، به مطالعه فعالیت‌های اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن می‌پردازد. عمل و کنش اقتصادی انسان متأثر از کارکرد نهادها است و نهادها ساختارهایی هستند که از یک سو، عمل انسانی را شکل می‌دهند، شکل‌گیری تعامل اقتصادی در فضا توسط نهادها موجود صورت می‌گیرد که این امر منجر به تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و دور جدید اقدام می‌شود و پیامدهای مورد نظر و ناخواسته آن‌ها بر نهادها/موجود تأثیر می‌گذارد و از سوی دیگر، برای توسعه اقتصادی باید تغییرات نهادی صورت بگیرد و نهادهای مشوق نوآوری و توسعه اقتصادی ایجاد شوند. عمل اقتصادی انسان به عنوان عمل اجتماعی بی‌قید و شرط نیست. عمل اقتصادی به وسیله نهادها، به مفهوم الگوهای پذیرفته شده روابط متقابل، فعال، هدایت و محدود می‌شود. یک نهاد اجتماعی هرگز به اندازه یک لوله آزمایش استریل نیست، بلکه نا صاف و دارای شکاف‌ها، ترک‌های دیواره، ناخالصی‌های داخلی بالقوه، آلاینده‌ها و آلودگی‌ها است (گرفسکی، ۲۰۲۱، ۲۱۸-۲۳۳). عمل انسانی همچنین می‌تواند با ارتباط خود به برخی انواع قوانین و مقررات یا معاهدات زندگی اجتماعی و اقتصادی فعال یا محدود شود. نهادها/اجتماعی نقشی حیاتی در تسهیل یا مانع نوآوری‌های تکنولوژیکی بازی می‌کنند و می‌توانند تغییرات تکنولوژیکی را هدایت کنند. در این مطالعه، کوشش بر آن است که با تکیه بر مطالعات و ادبیات تحقیق و نیز تجربیات تاریخی، به این پرسش پاسخ داده می‌شود اگر کنش بازیگران از نهادها شکل می‌گیرد، بازیگران چگونه می‌توانند همان نهادها را تغییر دهند. به عبارت دیگر، بازیگران چگونه می‌توانند نهادی را تغییر دهند که عقلانیت و اقدام آن بازیگران مقید به همان نهادی است که در پی تغییر آنند؟ پر واضح است که شکست این "قید" می‌تواند در جهت تغییرات نهادی و ایجاد نهادهای کارا، روند توسعه اقتصادی را بهبود بخشیده و تسریع نماید که توجیه گر ضرورت تحقیق است. در نهایت برخی نقطه نظرهای توسعه‌ای ارائه خواهد شد.

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

۱-۱. مفهوم نهاد

نهادها قیودی هستند که از سوی نوع بشر وضع می‌شوند تا روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر را شکل دهند، به عبارت دیگر نهادها قوانین بازی جامعه‌اند. سازمان، گروهی از افراد با بینش مشترک هستند که برای دستیابی به اهدافی مشترک متشکل شده‌اند. شکل‌گیری و تکامل سازمان به طور بنیادی متأثر از چارچوب نهادی است و سازمان‌ها نیز به گونه خود بر نحوه تکامل چارچوب‌های نهادی تأثیر می‌گذارند (نورث، ۱۳۷۷).

نهادها به صورت‌های مختلفی تعریف می‌شوند که معانی مختلفی را در بر می‌گیرد. از نظر برخی محققان، نهاد به عنوان قانون‌گذاری و سازمان‌دهی تعلیم و تربیت، آموزش، منابع مالی و چارچوب تحقیقی درک می‌شود (ادکوئیست و جانسون، ۱۹۹۷: ۴۳). گروهی از محققان، نهادها را به عنوان الگوهای رفتاری از جمله هنجارها، نورم‌ها، انتظارات مشترک و روحیات می‌بینند. برخی، روی سازمان‌ها به عنوان نهادها تأکید می‌کنند و برخی روی نقش قوانین و قواعد متمرکز می‌شوند. هر دو جنبه، گرچه کاملاً از نظر ویژگی متفاوت‌اند، اما نهادها را به عنوان ساختارهایی می‌بینند که عمل انسانی را شکل داده و هدایت می‌کنند. گاهی نهادها به عنوان تکنولوژی‌های اجتماعی، با تکنولوژی‌های فیزیکی مقایسه می‌شوند و چنین بیان می‌کنند که نهادها شبیه جاده آسفالت‌ه در باتلاق هستند که بدون یک جاده، عبور از باتلاق غیر ممکن و یا حداقل بسیار مشکل است (نلسون و نلسون، ۲۰۰۲: ۲۶۹). باسلت و گلاکسر، نهادها را نه به عنوان سازمان، و نه به عنوان قوانین و مقررات ساده، بلکه نهادها را به عنوان پایدارسازی انتظارات متقابل و تعاملات همبسته درک می‌کنند (باتلت و گلوکسر، ۲۰۱۴: ۱-۲۶).

ایمانوئل کاستلز، تأکید می‌کند که "روابط بین دولت و مردم حول توزیع نهادی خدمات شهری، همراه با مکانیسم‌های نهادی کنترل سیاسی سازمان‌دهی می‌شود" (کاستلز، ۱۹۸۳: ۱۹۰).

از نظر هاجسون (هاجسون، ۲۰۰۶: ۲)، نهادها به عنوان "نظام‌هایی از قوانین اجتماعی تثبیت شده و رایج تعریف می‌شوند که تعاملات اجتماعی را ساختار می‌دهند". بنابراین، نهادها را می‌توان به‌عنوان مکانیسم‌هایی در نظر گرفت که رفتار جامعه را تعریف و کنترل می‌کنند. این مکانیسم‌ها از طریق تعامل پیچیده و بلندمدت بین دولت و جامعه تکامل می‌یابند (شانده، ۲۰۱۵). چانگ و ایوانز (۲۰۰۵) معتقدند که نهادها چارچوبی برای تعامل اجتماعی تلقی می‌شوند، که هم محدودیت‌ها و هم مکانیسم‌هایی توانمند برای فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی ایجاد می‌کنند. با استفاده از این تعریف، می‌توان گفت که نهادها از وجود اجتماعی افراد، فرهنگ‌ها و ارزش‌های هنجاری درونی شده جدا نیستند (تیلی، ۱۹۸۴).

۲-۱. نهاد و عمل اقتصادی انسان

بر اساس رویکرد نهادی (امین، ۱۹۹۹)، اهداف و اولویت‌های عمل انسانی از پیش با این فرض تعیین شده نیست که بنگاه‌ها و عوامل انسانی منطقی هستند و منافع افراد را حداکثرسازی می‌کنند. در حقیقت، بنگاه‌های فردی و جمعی، نهفته در ساختارهای روابط اجتماعی هستند که تصمیمات و عمل آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. آنها مثلاً درگیر شبکه‌های تولیدگر- مصرف کننده هستند و نمی‌توانند به آسانی شرکای معاملاتی خود را تعویض کرده و برنامه‌های تولیدی خود را از روزی به روز دیگر تغییر دهند. عمل اقتصادی ویژگی اتمی ندارد بلکه رابطه‌ای است. اولویت‌های فردی، هنجارها، ارزش‌ها، روحیات، سلیقه‌ها، سبک‌ها، نیازها و اهداف از آنجا پدیدار می‌شود و از طریق تعامل اجتماعی و تعامل اقتصادی با یکدیگر ترکیب می‌شوند. بازیگران اقتصادی، انسان‌های ایزوله‌ای نیستند که نسخه رفتاری اتمی را اجرا می‌کنند، بلکه بازیگران اقتصادی در یک محیط اجتماعی جای دارند که معانی را از طریق تعامل مکرر شکل می‌دهند. چنین مفهومی از عمل رابطه‌ای دارای سه پیامد است: الف، متنی بودن، که به عمل واقع شده و عمل بازتاب‌پذیر و عمل تحول‌گرا مرتبط است؛ ب، وابسته به مسیر، که امری نهادینه‌سازی و نقش آفرینی است؛ و ج، مشروط بودن، که باسنوشت، نکات تاریخی انعطاف‌ها و عمل هدفمند به سوی تغییرات نهادی همراه است (باتلت و گلوک، ۲۰۱۴: ۱-۲۶).

با این حال، عمل اجتماعی به طور اساسی از نظر ماهیت واکنشی^۱ و متنی است. کنش اجتماعی را نمی‌توان به‌عنوان اجرای نسخه‌های نهادی درک کرد، بلکه به صورت تعامل بازتابی در زمینه‌های مکانی-زمانی خاص آشکار می‌شود. کنش اجتماعی به صورت تعامل بازتابی در زمینه‌های زمانی- مکانی خاص آشکار می‌شود (امیربایر و میشه، ۱۹۹۸).

۳-۱. ساز و کار تغییرات نهادی

نهادها، قوانین بازی و سازمان‌ها، بازیگران آن هستند^۲. سازمان‌ها برای ادامه حیات مجبور به رقابت هستند و به خاطر افزایش توان رقابت، باید مدام روی مهارت و دانایی سازمان، مدیران و اعضای سازمان سرمایه‌گذاری کنند، در نتیجه باعث شکل‌گیری درکی رو به رشد نسبت به فرصت‌ها و به تبع آن انتخاب‌هایی می‌شود که به تدریج نهادها را تغییر می‌دهد. اگر رقابت به هر دلیلی "خاموش" باشد، سازمان‌ها انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری در دانش‌های جدید نخواهند داشت، در نتیجه، تغییرات سریع نهادی را اعمال نمی‌کنند.

چارچوب نهادی محرک‌هایی را فراهم می‌کند که باعث پیدایش بیشترین بازدهی در انواع مهارت و دانایی‌های کسب شده می‌شوند. اگر بیشترین عایدی در بخش غیر مولد مشاهده شود، انتظار می‌رود که سازمان‌ها در مهارت‌ها و دانش‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که بخش غیر مولد را تقویت کنند. همین طور، اگر عایدی بالایی در فعالیت‌های مولد مشاهده شود، انتظار می‌رود سازمان‌ها منابع‌شان را صرف دانش و مهارت‌هایی کنند که بهره‌وری آنها را افزایش می‌دهد (نورث، ۱۳۸۹).

^۱ - Reflexive

^۲ - در رویکرد توسعه پایدار، نهادها را به‌عنوان قوانین بازی تعریف می‌کنند. این قواعد محرک‌ها و محدودیت‌هایی را که بر رفتار افراد تأثیر می‌گذارد، مشخص می‌کنند. نهادها مکانیسم‌هایی برای تسکین مشکلات عمل جمعی بین بخش‌ها، بین کارگران، بین شرکت‌ها، و بین مقامات رسمی هستند که در قلب توسعه قرار دارند (نورث، ۲۰۰۰).

ادراک هر بازیگر، تفسیری است که ذهن او از اطلاعاتی که به آن رسیده، ارائه می‌دهد. ساختار ذهنی افراد که دنیای پیرامونشان را تشریح و تفسیر می‌کند، بخشی نشأت گرفته از میراث فرهنگی آنها است و قسمتی دیگر برآمده از مسائل "موضعی" است که شخص هر روز با آنها روبه‌رو است و باید آن را حل کند و در نهایت سهمی از این ساختار هم مربوط به یادگیری‌های غیرموضعی است. ترکیب این منابع برای تفسیر محیط اطراف مشخصاً برای یک فرد در قبیله‌ای در گینه با یک اقتصاددان آمریکایی متفاوت است. بنابراین، افراد با پس زمینه‌های متفاوت تفسیرهای متفاوتی از یک موضوع واحد دارند و در نتیجه ممکن است تصمیمات متفاوتی بگیرند (نورث، ۱۳۸۹).

صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس، مکمل‌ها و آثار بیرونی شبکه یک قالب نهادی، تغییرات نهادی را الزاماً تدریجی و وابسته به مسیر طی شده می‌سازد.

بقای یک سازمان در جامعه به قالب نهادی موجود آن جامعه بستگی دارد. تغییرات نهادی، عموماً به صورت تدریجی بوده و نیز وابسته به مسیر طی شده هست. تغییرات نهادی تدریجی است، به این دلیل که تغییرات با مقیاس بزرگ به سازمان‌های موجود آسیب می‌رساند و به همین دلیل آنها در مقابل چنین تغییری به شدت واکنش نشان می‌دهند. تغییرات انقلابی تنها زمانی پدید می‌آیند که تراکم شدید سازمان‌های رقیب وجود داشته باشد که نتوانند منافع خود را از طریق تعامل تأمین کنند. جهت تغییر تدریجی نهادی به‌طور وسیعی همسان با قالب نهادی موجود بوده و توسط انواعی از دانش و مهارت‌هایی که مدیر و اعضای سازمان روی آن سرمایه‌گذاری کرده‌اند، هدایت می‌شود. به این ترتیب است که تغییر نهادی وابسته به مسیر طی شده خواهد بود (نورث، ۱۳۸۹).

۴-۱. ماندگاری و تغییر نهادی

نهادها نقش مهمی در تعامل اقتصادی دارند زیرا شرایط اساسی را برای تبادل اطلاعات و دانش ایجاد می‌کنند ولی اگر نهادها با شرایط سفت و صلبی که ادراکات و فرصت‌های بازیگران اقتصادی را محدود می‌کند، همراه شوند، می‌تواند به دو وضعیت منجر شود:

یکم، وضعیت منفی کج ۲۲^۱، یعنی یک معضل یا شرایط دشوار که به دلیل شرایط متضاد یا وابسته متقابل، هیچ راه‌گرای از آن وجود ندارد (مارتین و سانلی، ۲۰۰۶: ۴۳۷-۳۹۵).

دوم، پسماند نهادی^۲ (سترفیلد، ۱۹۹۳: ۷۷۴۱-۷۵۵)، یعنی تأثیرات (یا قدرت) نهادهایی که حتی اگر شرایط اولیه‌ای که باعث ایجاد آنها شده است، برای مدت طولانی ناپدید شده باشد، ادامه می‌یابند. پسماند نهادی با قفل نهادی تفاوت دارد. قفل نهادی، ترتیبی است که بر اساس آن شخص یا شرکتی تنها می‌تواند با یک شرکت خاص معامله کند. پسماند و قفل نهادی می‌تواند به یکدیگر وابسته بوده و محرک یکدیگر باشند.

بنابراین، نهادها ممکن است مانع روند نوآوری شوند. در چارچوب نهادهای قوی و روابط قدرت مرتبط با ساختارهای اقتصادی مستقر، ممکن است معرفی فناوری‌های جدید و تبدیل شدن به یک مبتکر موفق در مواجهه با نیروهای اجتماعی مخالف یا ضد، دشوار باشد.

۲. پیشینه تجربی

زمانی که نیروی الکتریسیته به وسیله توماس آلوا ادیسون اختراع شد، انحصار چند جانبه مسلط بر صنعت گاز، نهادهای سختی ایجاد کرده بود که مانع تغییری به سوی استفاده از نیروی برق تکنولوژیکی می‌شد. ادیسون مجبور شد زیرساختی برای نور الکتریکی عرضه دارد و برق ولتاژ پایین به کار برد تا لامپ‌ها همان نوری را ارائه دهند که مصرف کنندگان چراغ گاز به مدت طولانی به شکلی با آن آشنا بودند. این مورد تاریخی نشان می‌دهد که موفقیت ابتکاری ضرورتاً عواقب پیامد مستقیم برتری تکنولوژیکی نیست بلکه نوآوری باید به گونه‌ای در چارچوب نهادهای موجود مطرح شود تا مشروعیت ایجاد کند و مشوق‌هایی برای اصلاح این نهادها ارائه نماید (باتلت و گلوکسر، ۲۰۱۴: ۲۶-۱).

¹ - catch-22 position

² - institutional hysteresis

کارآفرینی نهادی، تغییرات تاریخی از شکار وال صنعتی تا تماشای وال، یک مثال مناسبی است. در ویکتوریا شکار وال رایج بود؛ شکار وال، منجر به نابودی نسل وال و ناپایداری درآمد این حرفه می‌شد؛ در دهه ۱۹۵۰، به تدریج، شکار وال جای خود را به تماشای وال تغییر داد و از ۱۹۸۰ به بعد تور تماشای وال گسترش یافت و امروز، بسیاری از نواحی ساحلی در جهان چنین تورهایی را ارائه می‌دهند؛ و تماشای وال حدود ۱۳۰۰۰ شغل در نیمه دهه ۲۰۰۰ ایجاد کرده است. مورد تماشای وال مثال خوبی از کارآفرینی نهادی است که نیازمند غلبه بر نهادهای موجود و تقویت نوع جدید آن بود. در نتیجه نگاه به وال به عنوان یک کالای شکار به نگاه به وال به عنوان یک میراث طبیعی تغییر یافت و دیگر نهنگ در فرهنگ عامه به عنوان جانور خطرناک تلقی نمی‌شود که باید منقرض شود؛ پیشگامان به فرصت‌هایی برای راه اندازی تورهای تماشای نهنگ پاسخ دادند؛ پیروان اولیه از پیشگامان تقلید کردند؛ شرکت‌های جدید با سازمان‌های تحقیقاتی برای ایجاد یک سیستم لکه بینی نهنگ همکاری کردند؛ و در نهایت، اثرات رشد و ازدحام، شرکت‌ها را ملزم به ایجاد انجمن‌های تجاری، اجرای مجموعه‌ای از قوانین و کنوانسیون‌های جدید برای احترام به قوانین محیط زیستی و مقابله با رقابت می‌کرد. این قوانین به نوبه خود پایه‌های جدید تمرین روزمره شدند. در نتیجه طراحی فعال سازمان‌ها و قوانین جدید (انجمن‌های تجاری)، ذینفعان این حوزه نهادی الگوهای پایداری از تعاملات متقابل را برای خدمات‌رسانی به تقاضای گردشگران، هماهنگ کردن رقابت بین اپراتورهای تور و برآورده کردن انتظارات دولتی و عمومی ایجاد کردند. با توجه به حفاظت از محیط زیست مثال تماشای نهنگ نشان می‌دهد که چگونه کارآفرینان نهادی توانستند یک حوزه نهادی در حال ظهور را ساختار دهند و چگونه مشروعیت نهادهای جدید را به عنوان الگوهای جدید تعاملات تثبیت شده اعمال کردند (لارنس و فیلیپس، ۲۰۰۴: ۶۸۹-۷۱۱).

روش‌شناسی پژوهش

۱. داده‌ها و روش کار

پژوهش حاضر به دلیل ماهیت فلسفی و منطقی خود، در زمره تحقیقات نظری و بنیادی است. این پژوهش مبتنی بر شیوه توصیفی - تحلیلی (منطقی) بوده و تحلیل‌های آن بر اساس استدلال و براهین منطقی صورت گرفته است. به همین جهت، مباحث و مطالب این مجموعه، از نوع اسنادی و کتابخانه‌ای به حساب می‌آیند.

در این مقاله در جستجوی تغییرات نهادی در جغرافیای اقتصادی، با استفاده از کلمات کلیدی سیستم نهادی، عمل انسانی، تغییرات نهادی، ماندگاری نهادی و کنکاش در منابع دانشگاهی داخلی و خارجی، مقالات و کتاب‌های مرتبط با موضوع جمع‌آوری و مطالب مرتبط فیش‌برداری شد. آنگاه، اطلاعات جمع‌آوری شده در راستای هدف تحقیق، یعنی درک شرایط و عوامل تغییرات نهادی چگونگی و مکانیسم تغییرات نهادی، به روش "مرور روایتی"^۱ تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری شده است (سهرابی، ۵۳: ۱۳۹۲).

یافته‌های پژوهش

۱. قدرت، قدرت می‌آورد، یعنی گروه‌هایی که توسط نهادهای مستقر، توانمند شده‌اند و از این نهادها سود می‌برند، از قدرت خود برای حفظ آن نهادها استفاده می‌کنند و در این فرآیند، قدرت خود را بر روی نهادهای آینده بازتولید می‌کنند. مثلاً، جنوب ایالات متحده قبل از جنگ داخلی، دارای ساختار نهادی بود که هم از نظر اقتصادی و هم از نظر سیاسی نخبگان کاشت را که صاحب بزرگترین مزارع و بیشترین تعداد برده بودند، توانمند می‌کرد (پاتر، ۱۹۷۶). تا قبل از جنگ داخلی (و تا حدودی پس از آن)، این نخبگان توانستند همان ساختار نهادی را حفظ کنند، بنابراین قدرت خود را حفظ کردند (وینر، ۱۹۷۸). دلیل چنین پدیده‌ای آن بود که نخبگان کاشت، منسجم و به خوبی سازماندهی شده بودند، قدرت سیاسی آنها توسط سیستم برده‌داری تقویت شده بود، و علاقه آشکاری به تداوم آن سیستم داشتند (فوگل، ۱۹۹۴). در شرایط امروزی کره شمالی و بسیاری دیگر از حکومت‌های اقتدارگرا می‌توانند در این قلمرو طبقه‌بندی شوند.

^۱ Narrative Review = مرور روایی اصطلاحی جامع برای مجموعه‌ای از انواع بررسی است که در آن فرآیند بررسی فراتر از یک نظر یا تفسیر است. در یک مرور روایی، محققان می‌توانند شرح و تفسیر گسترده‌ای از نوشته‌های منتشر شده قبلی در مورد یک موضوع انتخابی را دنبال کنند.

۲. ماندگاری نهادی مستلزم آن است که قدرتمندان بخواهند ترتیبات نهادی مستقر را حفظ کنند ولی اگر حفظ نهادهای موجود نیازمند هزینه بالایی باشد، ممکن است از حفظ آنها صرف نظر شود. نمونه‌ای از این پدیده در تاریخ اخیر، جنبش اصلاحی نخبگان محور (سیاسی) است که در دهه ۱۹۸۰ در اتحاد جماهیر شوروی قدرت پیدا کرد. آن‌ها می‌توانستند از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی جلوگیری کنند. اما حوزه‌هایی که به اندازه کافی قدرتمند بودند، متقاعد شدند که هزینه‌های اقتصادی این استراتژی (حفظ قدرت) بسیار زیاد است و تصمیم گرفتند به جای آن، یک فرآیند اصلاحات را مهندسی کنند. برنامه آنها انجام اصلاحات محدود، نوسازی اقتصاد، اما حفظ رژیم کمونیستی کما بیش دست نخورده بود (رولاند، ۱۹۹۱)، اما واقعیت تغییر نهادی پیچیده‌تر بود و اتحاد جماهیر شوروی در سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۱ فرو پاشید.

۳. قدرتمندان سیاسی ممکن است از تغییرات نهادی منفعتی نداشته باشند، اما مجبور شوند از تغییرات نهادی حمایت کنند و این وقتی است که با تهدید سایر واکنش‌های سیاسی از سوی غیرنخبگان روبرو باشند. این امر به ویژه در نظام‌های سیاسی غیر دموکراتیک صادق است. مثلاً پس از دوره‌های نا آرامی یا شور انقلابی، ممکن است، تغییرات نهادی بزرگی بر نخبگان تحمیل شود. زیرا نخبگان ممکن است، متوجه شوند که باید اصلاحات را خودشان آغاز کنند تا از نتایج بدتر جلوگیری کنند (عجم اوغلو، اگوروف و سونین، ۲۰۲۰).

۴. ناسازگاری بین ملاحظات اقتصادی و سیاسی همیشه، منجر به تغییر نهادی نمی‌شود. احتمال حالت، "ثبات استراتژیک" وجود دارد، یعنی گروه‌های قدرتمند سیاسی از تغییرات نهادی جلوگیری کنند زیرا آنها نگران پویایی‌های سازمانی بعدی هستند. به عقیده فرناندز و رودریک (۱۹۹۱)، ناتوانی در اطمینان از توزیع مجدد سودها ممکن است، عوامل ریسک‌گریز را وادار کند تا اصلاحاتی را که بازدهی نامشخصی دارند، مسدود کنند و در نتیجه ثبات نهادی را تضمین کنند. مثلاً وقتی که خیزش موسوم به بهار عربی چهار دیکتاتور ریشه‌دار را در تونس، مصر، یمن و لیبی سرنگون کرد، خودکامگان عرب، چون شیخ کویت با هدیه‌ای نقدی به ارزش سه هزار و پانصد دلار به هر شهروند، همراه با مقدار زیادی بن غذا داد؛ پادشاه سعودی در مارس ۲۰۱۱، صد و بیست میلیارد دلار به یارانه‌های مسکن، بورس‌ها، مستمری‌ها و مزایای بیکاری اختصاص داد و پادشاهان اردن و مراکش بر اصلاحات سیاسی و اصلاح قانون اساسی که امکان انتخاب نخست وزیر را می‌داد، اصرار ورزید (بیات، ۲۰۱۵: ۱۴۰۲) تا از تغییرات نهادی جلوگیری کنند. عجم اوغلو و رابینسون (۲۰۰۶) بحث می‌کنند که "اثر بازنده سیاسی" یا ترس از دست دادن قدرت سیاسی، اغلب می‌تواند نیرویی فلج‌کننده در برابر اصلاحات نهادی باشد، حتی زمانی که چنین اصلاحاتی بتواند مزایای اقتصادی را به همراه داشته باشد. عجم اوغلو، ایگورو و سانین (۲۰۱۲)، نظریه "شیب‌های لغزنده" را ارائه می‌دهند که برخی از جنبه‌های این نوع ثبات استراتژیک را رسمیت می‌دهد.

مثال تاریخی آشکار، روند اصلاحات در اتحاد جماهیر شوروی است. برنامه اصلاح طلبان محدود کردن تغییرات سیاسی و در عین حال مدرن کردن اقتصاد و بهبود تخصیص منابع در سیستم کمونیستی بود. اما هنگامی که روند اصلاحات در جریان بود، بسیار فراتر و سریعتر از آنچه اصلاح طلبان کمونیست می‌خواستند یا می‌توانستند پیش بینی کنند، جلو رفت. بنابراین، اگر حفظ اتحاد جماهیر شوروی و نظام سیاسی آن یک اولویت مهم برای اصلاح طلبان بود، ممکن بود، به طور راهبردی، دلیلی برای جلوگیری از اصلاحات اولیه باشد، حتی اگر این اصلاحات سودمند بود، زیرا اولین گام به سوی یک شیب لغزنده بود. در واقع، بسیاری از رهبران خودکامه جمهوری‌های شوروی سابق، مانند آذربایجان، بلاروس، ترکمنستان یا ازبکستان، تمایلی به پذیرش اصلاحات عمیق اقتصادی نداشته‌اند و شاید از تجربه روسیه درس گرفته‌اند (عجم اوغلو و همکاران، ۲۰۲۰).

نمونه‌ای دیگر، در سال ۲۰۰۸، ولادیمیر پوتین که طبق قانون اساسی از نامزدی برای سومین دوره منع شده بود، دستیار دیرینه خود، دیمیتری مدودف، را به عنوان جانشین خود انتخاب کرد. پوتین خود نخست وزیر شد و قدرت این دفتر را به شدت گسترش داد. مدودف مجوز شروع اصلاحات جزئی اقتصادی و حقوقی و تجربه همکاری بیشتر با غرب در سیاست خارجی را دریافت کرد. با این حال، حتی اصلاحات جزئی نیز به زودی به عنوان بی‌ثبات کننده بالقوه تسلط پوتین بر قدرت تلقی شد. در سال ۲۰۱۲، پوتین به ریاست جمهوری بازگشت و "لیبرالیزاسیون مدودف" شکست خورد. اصلاحات لغو یا کاهش یافت. از زمان بازگشت به ریاست جمهوری، "ثبات" به دغدغه اصلی دولت پوتین تبدیل شد (آسلوند، ۲۰۱۹).

یکی دیگر از نمونه‌های ساده تاریخی این ایده‌ها، نقش ارتش در بسیاری از اقتصادهای کمتر توسعه‌یافته است. با وجود چالش‌های متعدد امنیتی داخلی و خارجی، بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای آفریقایی، ارتش‌هایی دارند که ضعیف و به هم ریخته هستند دلیل آن این است که رهبران غیرنظامی، که خود ضعیف هستند، می‌ترسند که تقویت بیشتر ارتش، قدرت آنها را تضعیف کند یا حتی آنها را در معرض کودتا قرار دهد. منطق ثبات استراتژیک در اینجا آن است که نخبگان کنونی مزایایی را که می‌تواند از ارتش قوی‌تر به دست آورند، قربانی می‌کنند، زیرا نمی‌خواهند مسیر نهادی را به خطر بیندازند که قدرت آنها را کاهش داده و یا موجب سرنگونی نخبگان شود (عجم اوغلو، اگوروف و سونین، ۲۰۲۰).

۵. مجموعه جالب دیگری از شرایط که می‌تواند به تداوم نهادی منجر شود، ناهماهنگی است. تغییر نهادی حتی اگر برای بسیاری از شهروندان و گروه‌های سازمان یافته مفید باشد، اغلب نیازمند اعتماد و هماهنگی بین گروه‌ها است، به‌ویژه اعتماد به این که هیچ‌کس سعی نخواهد کرد که این فرایند را به نفع خود برآید. زمانی که اعتماد نباشد، روند تغییر نهادی هرگز به نتیجه نمی‌رسد و نوعی سکون نهادی ایجاد می‌شود. در حالی که اگر گروه‌های مختلف به یکدیگر اعتماد می‌کردند، یک ترتیب بهتر نهادی، با تقسیم قدرت بین گروه‌ها، تعادل نیز ایجاد می‌شد.

۶. تغییر وابسته به مسیر، ماندگاری نهادی همیشه به معنی عدم تغییر نیست، بلکه می‌تواند به این معنی باشد که نهادهای اولیه نحوه وقوع تغییر را شکل می‌دهند. این همان چیزی است که عجم اوغلو و رابینسون (۲۰۱۲)، از آن به عنوان "تغییر وابسته به مسیر" تعریف می‌کنند.

چرا تغییر وابسته به مسیر وجود دارد؟ دو دلیل متمایز اما مرتبط برای این موضوع وجود دارد:

اولین مورد به دلیل پویایی درونی است که تغییراتی را ایجاد می‌کند که به شدت به شرایط اولیه بستگی دارد و از آن به عنوان "تغییر وابسته به مسیر درونی یا ذاتی" یاد می‌شود؛ و

دومی، به دلیل ورود شوک‌ها است، بنابراین از آن به عنوان "تغییر وابسته به مسیر بیرونی" نام برده می‌شود. در این مورد، پاسخ متفاوت نهادها به شوک مشترک بسته به محل فعلی آنهاست که وابستگی به مسیر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، تغییر ذاتی (درونی) وابسته به مسیر، منجر به تکامل متفاوت نهادها می‌شود که از شرایط اولیه متفاوت شروع می‌شود. تغییر وابسته به مسیر بیرونی برای مواردی تعریف می‌شود که هیچ تغییر وابسته به مسیر درونی وجود نداشته باشد و بنابراین بدون شوک، عبور تعادلی که از شرایط اولیه متفاوت شروع می‌شود، به سمت همان حالت‌های ثابت همگرا می‌شود. با این حال، ورود برخی شوک‌ها در مسیر همگرایی نهادی، ممکن است همگرایی را مختل کند و در عوض باعث واگرایی شود، زیرا تفاوت‌های نهادی در زمان برخورد شوک، اساساً پاسخ به آن را شکل می‌دهد.

به‌عنوان نمونه، علی‌رغم شباهت‌های فراوان بین کاستاریکا و گواتمالا در قرن نوزدهم (که قبلاً بخشی از همان پادشاهی گواتمالا بود)، در مواجهه با فرصت‌های تجارت دریایی جدید، به‌ویژه برای قهوه، که به دلیل پیشرفت در فناوری کشتیرانی ایجاد شد، دو کشور به شدت از هم جدا شدند. هنگامی که این "شوک" اتفاق افتاد، تفاوت‌های کوچک اما مرتبط وجود داشت. گواتمالا نخبگان یکپارچه‌تری داشت که می‌توانست بر اقتصاد و سیاست کشور تسلط یابد. آنها سپس توانستند بیشتر زمین‌های مناسب قهوه را در انحصار خود درآوردند و مزارع قهوه اجباری راه‌اندازی کنند. در مقابل، تعادل سیاسی تا حدودی متفاوت در کاستاریکا، جایی که نخبگان زمین‌دار کمی ضعیف‌تر بودند و مراکز شهری متفاوت با یکدیگر رقابت می‌کردند، نخبگان توان انحصار پیدا نکردند در نتیجه، تنها تولید قهوه در سطح خرد در کاستاریکا شروع شد (پیچ، ۱۹۹۸). این نهادهای اقتصادی به نوبه خود، مسیرهای نهادی سیاسی بسیار متفاوتی را ایجاد کردند، گواتمالا هر چه بیشتر سرکوبگر و اقتدارگرا شد، در حالی که کاستاریکا نهادهای مشارکتی بیشتری را توسعه داد و در نهایت به یک دموکراسی یکپارچه رسید. بنابراین، تضاد گواتمالا و کاستاریکا نمونه‌ای از تغییر وابسته به مسیر بیرونی را ارائه می‌کند، با این پیش‌فرض که بدون این شوک بزرگ، کاستاریکا و گواتمالا مشابه هم باقی می‌ماندند و شاید در مقطعی به همگرایی نهادی دست می‌یافتند، اما این هم‌گرایی بالقوه مختل شد و راه را برای واگرایی نهادی هموار کرد.

نمونه دیگری از تغییرات وابسته به مسیر، مسیرهای واگرایی آمریکای شمالی و جنوبی پس از فروپاشی امپراتوری‌های استعماری است (عجم اوغلو، رابینسون، ۲۰۱۲). پس از استقلال، در بیشتر آمریکای لاتین، نخبگان استعماری قدیمی و متحدان آنها ضعیف

و ناپدید شدند (گواتمالا و السالوادور در این مورد استثنا هستند). اما جایگاه آنها را نهادهای مشارکتی بیشتر و ترتیبات اقتصادی فراگیرتر پر نکرد، بلکه نخبگان جدیدی قدرت را به دست گرفتند و یک سیستم اقتصادی متفاوت و در عین حال بهره‌کشی شکل گرفت (کوتسورث، ۲۰۰۸). در حالی که آمریکای شمالی مسیر دیگری را پیمود.

۷. ماندگاری طراحی شده، تغییر نهادی اغلب برای مقامات سیاسی مستقر پر هزینه است و این احتمال را افزایش می‌دهد که آنها سعی کنند با طراحی مقررات نهادی جدیدی "نوآوری های نهادی" به منظور ایجاد ثبات، در فرآیند تحکیم موقعیت ممتاز خود ایجاد کنند. تاریخ، مملو از نمونه‌هایی از چنین تلاش‌هایی است، اگرچه همه آنها موفق نبوده‌اند.

به‌عنوان مثال، پیمان ملی ۱۹۴۳ در لبنان تصریح کرد که مهم‌ترین مناصب سیاسی در این کشور توسط افرادی با گرایش‌های مذهبی خاص انجام می‌شود: رئیس‌جمهور باید کاتولیک مارونی، نخست‌وزیر، مسلمان سنی و سخنگوی مجلس، مسلمان شیعه باشد. علاوه بر این، ۵۵ درصد از کرسی‌های پارلمان، مسیحی و بقیه مسلمانان باشند. این توافق، حتی اگر مبهم بود، برای انتخاب دولت‌های خوب، سیاست‌گذاری اقتصادی و تأمین منافع عمومی، تا زمانی که تغییرات جمعیتی سهم جمعیت مسلمانان را به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش دهد، حفظ شد. جنگ داخلی سبب شد تا جناح‌ها دوباره بر سر این پیمان مذاکره کنند. توافق طائف که به جنگ داخلی در سال ۱۹۸۹ پایان داد، به مسیحیان و مسلمانان در مجلس نمایندگان مساوی داد و قدرت رئیس‌جمهور مارونی را محدود کرد، اما سیستم تقسیم‌بندی شده‌ای را که قدرت سیاسی را بین گروه‌های فرقه‌ای در لبنان تقسیم می‌کرد، از بین نبرد (بوگارد، ۲۰۱۹).

نمونه‌ای دیگر، ایجاد نهاد خاصه در زمان شاه عباس صفوی است. تا قبل از شاه عباس، اداره ایالات و ولایات به امرا و سرکردگان نظامی قزلباش واگذار می‌شد. آنها دارای اختیارات گسترده‌ای در زمینه امور مالی، نظامی و سیاسی داشتند و تنها قسمت اندکی از عواید ایالت را به خزانه ارسال می‌کردند. شاه عباس برای تقویت موقعیت خود ارتش جدیدی از میان غلامان گرجی و ارمنی تشکیل داد ولی چون درآمد حاصله از املاک خالصه، کفاف مخارج دربار پر تجمل او را نمی‌داد، اداره امور ولایات را به وزرا واگذار کرد و سیستم اداره "خاصه" را ایجاد کرد که طبق آن درآمد ایالات خاصه مختص خزانه شاه بود (میرجعفری، دهقان‌نژاد و طهماسبی، ۱۳۸۵: ۱-۱۵). در نتیجه توانست قزلباشان و عناصر دارای ابزار خشونت را سرکوب کند؛ تحول عظیم در امر تجارت به‌وجود آورد؛ و شکوفایی تجاری کوتاه‌مدتی را برای کشور به ارمغان آورد (احسانی، جعفری و مرتضی‌نورائی، ۱۴۰۰: ۱۱۹-۱۶۲). اما برغم اصلاحات شاه عباس برای ایجاد نظم نهادی جدید، تأمین امنیت، گسترش شهرنشینی، ایجاد بازارها و کاروانسراها و برقراری تجارت خارجی با دولت‌های اروپایی، مقدمات توسعه اقتصادی و سیاسی در ایران عصر صفوی فراهم نشد. زیرا:

در رویه سابق یعنی حضور حکام قزلباش در ولایات، منافع حاکم ایالت، مانع از اعمال ارباب و تعدی در اخذ مالیات و دیگر عوارض و همین امر، مانع کاهش بازده می‌شد؛

چون ناظر شاه هیچ دلبستگی به ولایت تحت امرش نداشت، تنها به حفظ موقعیت خود می‌اندیشید و اهمیتی نمی‌داد که فشار مالیاتی موجب تنزل سطح زندگی آن ولایت شود و چون زانو بهره‌کشی می‌کردند (میرجعفری، دهقان‌نژاد و طهماسبی، ۱۳۸۵: ۱-۱۵)؛

خاصه‌سازی در درازمدت موجب تضعیف کشور از نظر نظامی شد (سیوری، ۱۳۸۹: ۷۸)؛

شاهان نیز چون ذینفع بودند، به شکایات مردمی توجهی نداشتند؛ و

یکی دیگر از آثار زیانبار خاصه‌سازی دفاینه‌سازی پول و دارایی در خزانه شاهان بود که شایسته بود در سراسر کشور به منظور تولید ثروت و آبادانی کشور در جریان باشد (سیوری، ۱۳۸۹: ۱۷۴).

۸. تحرک اجتماعی و تغییر نهادی، منظور از تحرک اجتماعی در اینجا الگویی از افراد است که اولویت‌های خود را تغییر می‌دهند، تحرک اجتماعی می‌تواند نهادهای غالب را بی‌ثبات کند، مثلاً وقتی پس از بازسازی جنوب ایالات متحده حق رای سیاه‌پوستان سلب شد، سفیدپوستان فقیر از آن استقبال کردند زیرا فکر کردند می‌توانند به سمت بالای سلسله مراتب اجتماعی حرکت کنند و از تفکیک فرصت سیاسی خود از سیاهان سود برند و از تبعیض علیه سیاهان منتفع شوند (عجم‌اوغلو، آگوروف و سونین، ۲۰۲۰).

از سوی دیگر، نهادها نیز بر تحرک اجتماعی تأثیر می‌گذارند. مثلاً، گروه‌های قدرتمند سیاسی ممکن است به طور فعال تلاش کنند تا تحرک اجتماعی را به دلایل اقتصادی (برای حفظ موقعیت ممتاز اقتصادی)، و یا سیاسی (جلوگیری از بی‌ثباتی ترتیبات نهادی فعلی) کاهش دهند. برعکس، نخبگان (سرمایه دار یا ثروتمند) ممکن است به تحرک اجتماعی بیشتر علاقه داشته باشند تا از سیاست‌هایی حمایت کنند که به نفع سرمایه یا کاهش مالیات بر درآمدهای بالا باشد (عجم اوغلو، اگوروف و سونین، ۲۰۲۰).

۹. فرهنگ و نهادهای تغییر فرهنگی می‌تواند، نیرویی برای تثبیت نهادهایی باشد که بذر تکامل نهادی بیشتر را بکارد. نهادها و فرهنگ (به عنوان ارزش‌هایی که کودکان از والدین و جامعه به ارث می‌برند)، درون‌زا هستند و به یکدیگر واکنش نشان می‌دهند. اگر تغییر فرهنگی همخوانی داشته باشد، آنگاه نهادهای ناپایدار موجود را می‌توان به نهادهایی با حالت ثابت تبدیل کرد. از سوی دیگر، اگر تغییر فرهنگی ناهماهنگ باشد، ترتیبات نهادی بالقوه پایدار می‌تواند ناپایدار شود و فرآیند تغییر نهادی را آغاز کند. جامعه‌ای بسیار سلسله مراتبی را در نظر بگیرید، مانند جامعه‌ای که مبتنی بر نظام کاست در هند است. وقتی کاست‌های پایین‌تر، که اکثریت جمعیت را تشکیل می‌دهند، می‌خواهند حکومت گروه‌های کاست بالاتر را براندازند، دستیابی به ثبات بلندمدت می‌تواند غیرممکن باشد. زیرا کاست‌های پایین سازماندهی نشده یا در معرض سرکوب قرار دارند. با این وجود، بدون هیچ‌گونه انطباق دیگری، قدرت سیاسی آنها در مقطعی رشد خواهد کرد و ترتیبات نهادی فعلی شروع به فروپاشی خواهند کرد. حال تصور کنید که این اعضای گروه پایین می‌توانند، متقاعد شوند که چنین تغییری به نفع آنها نیست، مثلاً چنین بیندیشند که سلسله مراتب از نظر الهی تعیین شده است یا کاست‌های بالاتر بهتر می‌توانند، حکومت کنند و از منافع آنها مراقبت خواهند کرد. اگر آنها تحت تأثیر این ایده‌ها قرار گیرند، این نمونه‌ای از تغییرات فرهنگی هماهنگ خواهد بود.

نمونه‌ای از این جنبش آزادی زنان است (پنکهرست، ۲۰۱۹). زنان تقریباً در تمام دنیای غرب در سراسر قرون وسطی و اوایل دوره مدرن در موقعیت اقتصادی و سیاسی مطیع بودند. ارزش‌های فرهنگی غالب آن زمان همچنین بسیاری از زنان را متقاعد کرد که این وضعیت قابل تحمیلی است (حتی اگر بسیاری از جنبه‌های مادی یا غیرمادی زندگی خود رنج می‌برند و ناراضی هستند). با این وجود، در طول قرن نوزدهم، بسیاری از زنان (و برخی از مردان) به بی‌عدالتی این ترتیبات پی برده و بدان معترض شدند. این را می‌توان به عنوان نمونه‌ای از تغییرات فرهنگی ناسازگار تفسیر کرد، زیرا موجب ایجاد یک فرآیند دگرگونی بزرگ نهادی شد (عجم اوغلو، اگوروف و سونین، ۲۰۲۰).

۱۰. نقش دولت، دولت می‌تواند به عنوان بازیگری مهم در ایجاد نهادهای کارا و حفظ نهادهای فراگیر نقش اساسی ایفا کند. اگر دولت قیام‌پروری کند، جامعه در یک وضعیت تعادلی نازا قفل می‌شود (اطهاری، ۱۴۰۲: ۴۱۱).

اگر مدل توسعه، مورد توافق دولت و یا حاکمیت نباشد، نهادهای ناقص^۱، به کژکارکردی^۲ نهادی می‌انجامد. نظریه‌های گروه‌های منفعت‌جو و رانت‌جو نشان می‌دهد که چگونه اطلاعات ناقص، جهل عقلانی^۳، سواری مجانی^۴، و پرهزینه‌گی فعالیت جمعی، این امکان را می‌دهد که گروه‌های منفعت‌جوی کوچک اما به خوبی سازمان یافته، حتی در دموکراسی‌ها، دولت را برای ایجاد نهادهایی که ثروت را به گروه آنها انتقال دهد، زیر فشار قرار دهند (اطهاری، ۱۴۰۲: ۴۱۱).

بحث

در این مقاله دیدگاهی انتقادی ارائه شده و نشان می‌دهد که نهادها چگونه باید در چارچوب جغرافیای اقتصادی و تغییرات تکنولوژیکی مفهوم سازی شود. در این مقاله، نهادها از طریق یک دیدگاه گسترده علوم اجتماعی و متفاوت از ادبیاتی درک شده است که نهادها به عنوان "جعبه سیاه" تلقی می‌شوند و بدون آنها تبیین پدیده‌های اقتصادی میسر نیست. در اینجا، نهادها به عنوان عمل اجتماعی به نسبت پایدار و هم بسته بین عوامل اقتصادی تلقی شده است که بر اساس آن قوانین و مقررات به روش

^۱ - Imperfect institution

^۲ - Dysfunctional

^۳ - Rational ignorance

^۴ - Free riding در علوم اجتماعی، مشکل سواری مجانی نوعی شکست بازار است که زمانی رخ می‌دهد که کسانی که از منابع، کالاهای عمومی و منابع ائتلاف عمومی سود می‌برند، برای آنها پولی نپردازند یا کمتر پرداخت کنند. نمونه‌هایی از این کالاها جاده‌های عمومی یا کتابخانه‌های عمومی یا خدمات یا سایر کالاهای دارای ماهیت اشتراکی هستند.

های مشروط گسترش می یابد. در این مفهوم، اگرچه نهادها ممکن است اهداف ذاتی قوانین را نمایندگی کنند، اما در عمل آشکار می شود که نهاد، قانون نیست.

برگرفته از نظریه ساختار گیدنز (۱۹۸۴)، در اینجا با جرئیات، مفهومی از نهادها آورده شده است که با تأیید روندهای علیت به سوی پایین و به سوی بالا، امکان این تحلیل را فراهم می آورد که چگونه نهادها به طور همزمان به روند تعامل اقتصادی شکل می دهند و نیز از آن ها شکل می گیرند. این چارچوب امکانات جدیدی برای یکپارچگی پدیده های خرد و کلان در تحلیل عمل اقتصادی و تغییرات تکنولوژیکی در دیگه فضایی می گشاید در حالی که همزمان، اهمیت تحقیق سطح خرد را در مطالعه روندهای اقتصادی برجسته می سازد. با این وجود، چالش های تحقیقاتی اساسی از لحاظ نظری و تجربی، در کشف پویایی ها و ساختارهای متنوع جغرافیایی نهادهای سازی اقتصاد و تغییرات تکنولوژیکی وجود دارد. از جمله:

یکی از چالش ها، چالش روش شناسی مربوط به مطالعه ظهور، تولید و تغییر نهادها به طور تجربی است. دوگانگی ساختار و عاملیت دلالت بر آن دارد که نهادها نمی تواند به وسیله شاخص های آشکار یا به آسانی قابل تعریف اندازه گیری شود، بلکه نیازمند آن است که به طور تحلیلی از طریق شیوه های اجتماعی استخراج شود، به این دلیل که آنها با قوانین و مقررات یکسان نیستند، خود قوانین نیستند، بلکه پیامدهای مربوط به چنین قوانینی هستند.

چالش دیگر، روابط بین نهادها و پیامد اقتصادی آن است. اغلب سئوالاتی در ارتباط با بهترین سطح یا سطح مناسب حمایت نهادی از توسعه اقتصاد ناحیه ای و نوآوری مواجه مطرح می شود: چه مقدار حمایت های نهادی مفید یا مثبت است و تحت چه شرایطی این حمایت نهادی می تواند مشکل ایجاد کند؟ چنین سئوالاتی کم اهمیت نبوده و پاسخ به آنها دشوار است. همانطور که مطالعه بسیار جالب وان واردن (۲۰۰۱) در باره روابط بین نهادهای رسمی و نوآوری اقتصادهای ملی نشان می دهد نهادها وسیله مهمی برای کاهش عدم قطعیت هستند. از این رو، وقتی که عرصه نهادی، عدم اطمینان را کاهش دهد، به احتمال بسیار شهروندان ریسک نوآوری را خواهند پذیرفت. با این همه، باید پذیرفت که وضعیت تجربی شناخت نهادها، تغییر نهادی و روابط درونی آن با پدیده های اقتصادی اجتماعی و تکنولوژیکی هنوز در مرحله آغازین قرار دارد.

به طور روشن در شرایط حاضر، پاسخ نهایی به بسیاری از سئوالات مرتبط میسر نیست اما کوشش مقاله بر آن بوده که ضمن افزایش ذخایر دانایی، اهمیت این سئوالات و ضرورت برخورد با آنها را از نظر مفهومی و تجربی یاد آوری نماید، مسائلی که مدت هاست در جریان اصلی جغرافیای اقتصادی، به ویژه در جغرافیای مرسوم ایران نادیده گرفته شده است. در این مقاله سعی بر آن بوده تا دیدگاه خود را از کنش رابطه ای فراتر از عوامل فردی یا جمعی و شرکای معاملات مستقیم آنها گسترش دهیم تا ساختارها و تحولات اجتماعی و اقتصادی گسترده تری را در بر گیرد. اصرار بر به کارگیری درک صریح و منسجم از نهادها در جغرافیای اقتصادی (و در واقع جغرافیای انسانی) این فرصت را فراهم می کند تا یافته های مطالعات دیگر تفسیر شده و درک های متفاوت در مفاهیم و نظریه های جامع روابط بین تغییرات فناوری و بازاری، کنش رابطه ای و تغییر نهادی به کار گرفته شود.

نتیجه گیری و پیشنهاد

در راستای پاسخ به سوال اساسی تحقیق، "اگر کنش و عقلانیت بازیگران از نهادها شکل می گیرد، پس بازیگران چگونه باید نهادی را تغییر دهند که عقلانیت و اقدام آنها مقید به همان نهاد است"، تحقیق نشان داد که بازیگران برای ادامه حیات نیازمند رقابت هستند. در انجام رقابت، انگیزه تغییرات نهادی ایجاد می شود که بر حسب درک بازیگر، مسیرهای مختلفی در پیش گرفته می شود. درک بازیگر، ترکیبی از میراث فرهنگی، تاریخی، مسائلی که فرد هر روز با آن روبرو است و یادگیری های غیر موضعی است. عوامل قدرت، خواست و تمایل قدرتمندان، تحلیل هزینه و سود قدرتمندان، نا اطمینانی از توزیع مجدد سودها، ترس از دست دادن قدرت سیاسی، ناهماهنگی یا هماهنگی و اعتماد بازیگران به همدیگر، وابستگی به مسیر، نوآوری نهادی برای حفظ و تحکیم موقعیت ممتاز، احتمال و انتظار تحرک اجتماعی و تغییرات فرهنگی از عواملی هستند که می توانند به تدریج موجب تغییرات نهادی و یا تغییرات نهادی نوظهور شود. در بین بازیگران مختلف، دولت از مهم ترین بازیگران تغییرات نهادی است که می تواند نهادهای کارا و فراگیر را ایجاد و تقویت کند و یا موجب ایجاد و بسط کج کارکردی نهادی شود.

این نتیجه‌گیری با نتایج تحقیقات باتلت و گلوکالر (۲۶-۱: ۲۰۱۴)، هاجون چانگ (۲۰۰۷) و گرشفسکی (۲۱۸-۲۳۳: ۲۰۲۱) هماهنگی دارد.

بنابراین می‌توان چنین ادعا کرد که تناقض بین قید شکل‌گیری و عقلانیت کنش بازیگران از نهادها، و تغییرات نهادی توسط بازیگران، می‌تواند از طریق عمل اجتماعی که به طور اساسی از نظر ماهیت واکنشی و متنی است، حل شود. کنش اجتماعی به عنوان اجرای نسخه‌های نهادی قابل درک نیست، بلکه به صورت تعامل بازتاب‌پذیر، در زمینه‌های مکانی-زمانی خاص آشکار می‌شود (امیربایر، میشه، ۱۹۹۸: ۱۰۲۳-۹۶۲).

هنگامی که بازیگران منافع خاص و مزایای فردی را با نهادهای بالقوه جدید مرتبط می‌بینند، در حمایت از توسعه و پذیرش آنها اقدام می‌کنند. نمونه این گونه تغییرات نهادی به فراوانی بعد از انقلاب ایران قابل مشاهده است که در این مقال، مجال طرح و بحث آن‌ها نیست.

از این رو، تا زمانی که توازن قدرت به سود سکون نهادی است نباید انتظار تغییرات نهادی را داشت و زمانی که توازن قدرت تغییرات نهادی را تقاضا و پشتیبانی نماید، ایجاد تغییرات نهادی حتمی است و در این مسیر، باید بازیگران بتوانند محیط نهادی و ایجاد نهادهای جدید را به گونه‌ای در چارچوب نهادهای موجود مطرح کنند تا مشروعیت ایجاد شود و مشوق‌هایی برای اصلاح این نهادها ارائه نماید.

ملاحظات اخلاقی

نویسنده اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسنده این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر بدون حمایت مالی انجام شد.

منابع

- احسانی، اسماعیل؛ جعفری، علی اکبر؛ و نورائی، مرتضی. (۱۴۰۰). تغییرات نهادی در نظام اقتصادی ایران در دوره شاه عباس اول صفوی و تأثیر آن بر فعالیت های تجاری (با تکیه بر آرای داگلاس نورث (۱۹۹۶ق/۱۵۸۸ م ۱۰۳۸ق/۱۶۲۹م). *جامعه‌شناسی تاریخی*، ۱۳ (۱)، ۱۱۹-۱۶۲. <https://www.sid.ir/paper/1059937/fa#downloadbottom>
- اطهراری، کمال. (۱۴۰۲). *درآمدی بر سر مشق توسعه اقتصاد و جامعه دانش در ایران*. تهران، انتشارات کتاب شرق.
- بیات، آصف. (۱۴۰۲). *انقلاب بدون انقلابیون، معنا بخشی به بهار عربی*، ترجمه علیرضا صادقی و رضا آرت، تهران، انتشارات شیرازه.
- سهرابی، محمد رضا. (۱۳۹۲). اصول نگارش مقالات مروری. *نشریه پژوهنده (مجله پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی)*، ۱۸ (۲)، ۵۶-۵۲. <https://pajoohande.sbmu.ac.ir/article-1-1512-fa.pdf>
- سیوری، ر. (۱۳۸۹). *ایران عصر صفوی*. ترجمه ک. عزیزی. تهران: نشر مرکز.
- میرجعفری، حسین؛ دهقان نژاد، مرتضی؛ و طهماسبی، ساسان. (۱۳۸۵). پیامدهای سیاست خاصه سازی در دوره صفویه. *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، ۲ (۴۴ و ۴۵)، ۱-۱۵. <https://ensani.ir/file/download/article/20120506110115-۱۵-۱>
- نورث، داگلاس. (۱۳۷۹). *نهادها، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی*، ترجمه محمد رضامعینی، سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی و انتشارات. <https://sid.ir/search/journal/paper>
- نورث، داگلاس. (۱۳۸۹). *مطالعه تعامل بین قوانین بازی و بازیکنان، پنج گزاره اساسی در مورد تغییرات نهادی*. ترجمه سید امیرحسین میر ابوطالبی، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره: ۲۲۹۹، تاریخ چاپ: ۱۳۸۹/۱۱/۲۷، شماره خبر: ۶۴۲۹۹۸

References

- Acemoglu, D., & Egorov, G., Konstantin S. (2012). Dynamics and stability of constitutions, coalitions, and clubs. *American Economic Review*, 102(4), 1446–76. <http://dx.doi.org/10.1257/aer.102.4.1446>
- Acemoglu, D., & Robinson J. A. (2006). Economic Backwardness in Political Perspective, *The American Political Science Review*, 100 (1), 115. <https://doi.org/10.1017/S0003055406062046>
- Acemoglu, D., & Robinson J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York, Crown Publishers.
- Acemoglu, D., Egorov, G., & Sonin, K. (2020). Institutional change and institutional persistence, Working Paper 27852 <http://www.nber.org/papers/w27852>, national bureau of economic research 1050, <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-815874-6.00021-6>
- Amin, A.(1999). an institutionalist perspective on regional economic development, *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, 65-378. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2427.00201>
- Aslund, A. (2019). *Russia's Crony Capitalism: The Path from Market Economy to Kleptocracy*. Yale University Press.
- Athari, K. (2023). *An essay on the development of economy and knowledge society in Iran*, Tehran, Kitab Sharq Publications. (In Persian)
- Bathelt, H., & Glückler J. (2014). Institutional change in economic geography, *Progress in Human Geography*, 1-26. <https://doi.org/10.1177/0309132513507823> CITATIONS 111
- Bayat, A. (2023). *Revolution without revolutionaries, the meaning of the Arab Spring*, translated by Alireza Sadeghi and Reza Art, Tehran, Shirazeh Publications. (In Persian)
- Bogaards, M. (2019). Formal and informal consociation institutions: A comparison of the national pact and the Taif agreement in Lebanon, *Nationalism and Ethnic Politics*, 25 (1), 27–42. <https://doi.org/10.1080/13537113.2019.1565176>
- Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots: A cross cultural theory of urban social movements*. University of California Press, Berkeley.
- Chang, Ha-Joon. (2007). *Institutional changes and economic development*. United Nation University press, Tokyo, New York, Paris.
- Chang, H-J., & Evans, P. (2005). *the role of institutions in economic change*, In: Reimagining Growth: Towards a renewal of development theory, eds. De Paula, S. and Dymksi, G.A. Zed Books, London. 99–140.
- Coatsworth, J. H. (2008). *Inequality, institutions and economic growth in Latin America*, *Journal of Latin American Studies*, 40 (3), 545–569. <https://doi.org/10.1017/S0022216X0800468>
- Edquist, C., & Johnson, B. (1997). *Institutions and organizations in systems of innovation*. In Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations, ed. C. Edquist, 41- 63. London: Pinter.
- Ehsani, E., Jaafari, A. A., & Nouraei, M. (2021). *Institutional changes in Iran's economic system during the period of Shah Abbas I Safavid and its effect on commercial activities* (based on the opinions of Douglas North (1588/996 AH/1629 AH-1038 AH) *Historical Sociology*, 13 (1), 119-162. (In Persian)
- Emirbayer, M., & Mische, A. (1998). *What is agency?* *The American Journal of Sociology*, 103, 962-1023. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:39562300>
- Fernandez, R. and Dani R. (1991). Resistance to reform: Status quo bias in the presence of individual-specific uncertainty, *The American economic review*, pp. 1146–1155. <https://doi.org/10.1257/0002828041464425>
- Fogel, R, W. (1994) *Without Consent or Contract: The Rise and fall of American Slavery*. American studies collection Norton. <https://www.jstor.org/stable/4232867>
- Giddens, Anthony. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Gerschewski, J. (2021). Explanations of Institutional Change: Reflecting on a “Missing Diagonal. *American Political Science Review*, 115 (1), 218–233. <https://doi.org/10.1017/S0003055420000751>
- Hodgson, G. (2006). what are institutions? *Journal of Economic Issues*, 40 (1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/00213624.2006.11506879>

- Lawrence, T. B. & Phillips, N. (2004). *From Moby Dick to Free Willy: macro-cultural discourse and institutional entrepreneurship in emerging institutional fields*, Organization, 11, pp.689- 711. <https://doi.org/10.1177/1350508404046457>
- Martin, R., & Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, 6, 395-437. <https://academic.oup.com/joeg/article-abstract/6/4/395/1014440?redirectedFrom=fulltext>
- Nelson, R. & Nelson, K. (2002). Technology, institutions, and innovation systems. *Research Policy*, 31, 265-272. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.288870>
- North, D. (2018). *A study of the interaction between the rules of the game and the players*. five basic statements about institutional changes, translated by Seyyed Amir Hossein Mir Abutalebi, Duniya-e- Ekhtesad newspaper, issue: 2299. (In Persian)
- North, D. (2000). *Institutions, institutional changes and economic performance*. translated by Mohammad Reza Moeini, Program and Budget Organization, Center for Economic Documents and Publications. (In Persian)
- Paige, J. M. (1998). *Coffee and Power: Revolution and the Rise of Democracy in Central America*. Harvard University Press.
- Pankhurst, E. S. (2019). *The suffragette: the history of the women's militant suffrage movement, 1905-1910*. Good Press. <https://search.worldcat.org/title/The-suffragette-the-history-of-the-women's-militant-suffrage-movement-1905-1910/oclc/106176>
- Potter, D. (1976). *The Impending Crisis*. 1848-1861, Harper & Row. <https://www.jstor.org/stable/42623595>
- Roland, G. (1991). The Political Economy of Transition in the Soviet Union. *European Economy* 49,197-216. <https://doi.org/10.1257/0895330027102>
- Setterfield, M. (1993). A model of institutional hysteresis. *Journal of Economic Issues*, 27, 755-774. <https://www.jstor.org/stable/4226717>
- Shand, W. (2015). *Exploring institutional change: the contribution of co-production to shaping institutions*. Working Paper, University of Manchester.
- Siori, R. (2010). *Safavid Iran*. Translated by Azizim K. Tehran: Nashr-e-Markaz. (In Persian)
- Sohrabi, M. R. (2013). Principles of writing review articles. *Researcher (Research Journal of Shahid Beheshti University of Medical Sciences)*, 18 (2), 52-56. (In Persian)
- Tilly, C. (1984). *Big Structures, Large Processes*. Huge Comparisons, Russell Sage Foundation, New York.
- van Waarden, Frans. (2001). *Institutions and innovation: The legal environment of innovating firms*. Organization Studies 22(5),765-795. <https://doi.org/10.1177/0170840601225002>
- Wiener, J. M. (1978). *Social Origins of the New South: Alabama, 1860-1885*. Louisiana State University Press.

